

Het beschermen van vlinders begint met kennis: welke soorten zitten waar? Om dit vast te stellen gebruikt de Vlinderstichting verschillende methoden, zoals de meetnetten en het verspreidingsonderzoek. Maar vlinders tellen kan ook anders. Voor het inventariseren van nachtvlinders zijn hele andere methodieken nodig.

Nachtvlinderen is puzzelen

Er zijn in Europa meer dan 10.000 soorten nachtvlinders beschreven. Uit Nederland zijn er meer dan 2000 bekend, waarvan ongeveer 1400 horen tot de zogenaamde kleine vlinders (Microlepidoptera). De overige soorten worden vaak samengevat onder de term 'macro's': de grote nachtvlinders. De bekende dagvlinders vormen een veel kleiner aandeel van de vlinders: in Nederland komen ongeveer 53 soorten dagvlinders voor.

OVERDAG OF 'S NACHTS?

Afgaand op de namen lijkt het alsof dagvlinders en nachtvlinders simpel uit elkaar te houden zijn. Helaas is dat niet zo eenvoudig. Wat wel klopt, is dat dagvlinders altijd overdag vliegen en de meeste nachtvlinders vliegen inderdaad 's nachts. Maar de natuur zou de natuur niet zijn als er geen uitzonderingen bestaan. Ruim honderd soorten nachtvlinders zijn namelijk ook overdag actief en daarom worden ze aangeduid als de 'dagactieve nachtvlinders'. De Sint Jacobsvlinder en de kolibrievlinder bijvoorbeeld worden regelmatig overdag gezien, maar toch behoren ze tot de nachtvlinders.

Het meest betrouwbare verschil zit hem in de details. De antennen van dagvlinders hebben altijd een soort bolletje of

Nachtvlinderen is puzzelen: Nederland telt tweeduizend soorten.

Foto Kars Veling

knotsje op het eind. De antennen van nachtvlinders hebben verschillende vormen, van simpele sprietjes tot sterk geveerde pluimen, maar het bolletje ontbreekt altijd. Vlinders gebruiken hun antennen als neus. Om de oppervlakte van de antennen te vergroten en zo meer te kunnen ruiken, zijn die van mannetjes soms sterk geveerd. Zo kunnen ze een vrouwtje tot op kilometers afstand waarnemen. Dagvlinders hebben nooit zulke geveerde antennen.

NATIONALE NACHTVLINDERNACHT

Wilt u zelf ook nachtvlinders zien? Dat kan op 9 juli 2010 tijdens de Nationale Nachtvlinderenavond van de Vlinderstichting. Tijdens deze nacht worden op heel veel plekken in Nederland nachtvlinders gelokt en bekeken. U kunt ook zelf een excursie organiseren en u aanmelden via de website www.nachtvlinderenavond.nl. Van de Vlinderstichting ontvangt u dan een informatiepakket met promotiemateriaal en handige tips voor het nachtvlinderen. Als u dat wilt, wordt uw vermeld op de website. Kijk op www.nachtvlinderenavond.nl voor een actueel overzicht van alle locaties en excursies.

Boven - Groot avondrood en de meeste andere pijlstaarten vliegen vaak in juli. Foto Jeroen Voogd

Onder - Lindepijlstaart. Pijlstaarten behoren tot de grootste nachtvlinder-soorten, zowel vanwege de vleugellengte als lichaamsgrootte. Foto Jaap Bouwman

LICHT

Nachtvlinders kunnen op verschillende manieren gelokt worden. Een aantal soorten komt goed 'op licht'. Denk maar eens aan de camping, rond de buitenlamp van het toiletgebouw. Vaak tref je daar op een mooie avond gemakkelijk tien soorten aan. Maurice Franssen gebruikte dit idee om nachtvlinders te monitoren, waarbij je de soorten ziet komen en gaan in de tijd. Hij noteerde simpelweg iedere week de nachtvlinders die op een lamp bij een fietstunneltje afkomen. Dit kan al hele leuke resultaten opleveren en geeft een goed beeld van de nachtvlinderpopulatie bij u in de buurt.

Maar nachtvlinders kunnen ook op een andere manier gelokt worden, met een wit laken en een speciale lamp. Door het licht raken de vlinders gedesoriënteerd en ze gaan dan op het laken zitten. Daar laten ze zich goed bekijken en op naam brengen. De vlinders zelf hebben hier overigens geen last van: zodra de lamp weer uit gaat, vervolgen ze rustig hun weg. Lokken met licht werkt het beste in de periode mei - augustus, wanneer de meeste nachtvlindersoorten actief zijn.

LICHTHINDER

De publieke en private ruimte wordt in toenemende mate verlicht. De golflengtes die daarvoor worden gebruikt, blijken voor veel soortgroepen, waaronder nachtvlinders, sterk verstrend te werken. De ontwikkeling van lampen met een golflengte die minder verstrend werken kan grote positieve gevolgen hebben voor de natuur. Op dit moment doet de Vlinderstichting, samen met Philips, een onderzoek. Bij dit onderzoek zijn lampen met een wisselende golflengte gemonteerd in lichtvallen voor nachtvlinders.

Gestrepte goudspanner.
Foto Henk Bosma

WAARNEMINGEN DOORGEVEN

U kunt al uw vlinderwaarnemingen iedere dag doorgeven via de website www.telmee.nl. U klikt de locatie aan op een kaart en voert datum en soortnaam in. Al uw waarnemingen komen dan direct bij de Vlinderstichting terecht. U kunt hier ook uw waarnemingen van andere dieren en planten kwijt, een eenvoudige manier om de natuur een handje te helpen! Het is aan te bevelen om foto's van (onbekende) soorten te maken. Dan kunt u thuis achter de computer rustig op zoek naar de naam. Kijk daarvoor op de website van de Vlinderstichting die alle soorten macronachtvlinders in Nederland beschrijft (www.vlindernet.nl). Deze site biedt een handig vlinder- en rupsenzoeksysteem om de naam van een onbekende rups of vlinder te achterhalen. Kijk voor meer informatie over de Vlinderstichting op www.vlinderstichting.nl

STROOP

Vlinders lokken lukt eveneens met stroop, ook wel smeer genoemd. Diverse vlindersoorten worden aangetrokken door zoete substanties, zoals sap van 'bloedende' bomen en rottend fruit. Vooral dagvlinders, zoals atalanta en gehakelde aurelia, staan hierom bekend. Nachtvlindersaars maken allerlei mengsels op basis van (suiker)stroop om de beestjes te lokken. Ze smeren met een kwast een veeg van dit mengsel op een boomstam. De stroop geeft het mengsel stevigheid, maar voor een goed resultaat zijn ook ingrediënten nodig die de vlinders al vanaf grote afstand kunnen ruiken, een scheutje rum of bier bijvoorbeeld. Dat zorgt voor een gistende geur en kan de vlinder een beetje verdoven, zodat hij beter te bekijken is. De meeste vlinders verschijnen vrij snel nadat de 'smeer' is aangebracht. Sommige soorten komen vrijwel uitsluitend op de 'smeer' af en niet of nauwelijks op licht.

PIJLSNEL

De Nederlandse macro-nachtvlinders zijn onderverdeeld in negentien families. Een van de meest indrukwekkende families is die van de pijlstaarten, genoemd naar de opvallende rupsen, die een pijlvormig aanhangsel aan hun achterlijf hebben. Maar ook de vlinders vallen op. De familie van de pijlstaar-

ten omvat wereldwijd ongeveer 1050 soorten, waarvan het grootste deel in de tropen leeft. In Nederland komen achttien soorten voor, waarvan de meeste als standvlinder en enkele als trekvlinder. Pijlstaarten zijn middelgrote tot grote, vaak opvallend gekleurde nachtvlinders. Ze vliegen overwegend in de maand juli. Tijdens de Nationale Nachtvlinder-nacht van 9 juli aanstaande zijn waarschijnlijk pijlstaarten te zien.

Enkele pijlstaarten behoren tot de grootste nachtvlindersoorten van Nederland, zowel vanwege de vleugellengte als vanwege de lichaamsgrootte. De vlucht kenmerkt zich door grote snelheid en wendbaarheid. Met uitzondering van de dagactieve soorten komen de meeste pijlstaarten regelmatig op licht. Ook kunnen ze overdag soms rustend worden aangetroffen; meestal betreft dit verse exemplaren. Drinkende soorten kunnen worden aangetroffen op de bloemen van nectarplanten, waarheen ze regelmatig terugkeren. Sommige pijlstaarten, zoals de nachtpauwoog, hebben helder gekleurde achtervleugels die in rusthouding meestal niet zichtbaar zijn, maar bij verstoring plotseling worden getoond om predatoren af te schrikken.

NACHTVLINDERNACHT

Om de soortgroep nachtvlinders wat bekender te maken, organiseert de Vlinderstichting jaarlijks een Nationale NachtvlinderNacht. In 2009 werd deze nacht voor de vijfde maal georganiseerd. Op een kleine honderd locaties werden nachtvlinders gelokt met licht en stroop. De zwarte-c-uil werd het meest gezien. Daarmee stootte deze soort de huismoeder van 'haar' traditionele eerste plaats. Ook de stroop gaf leuke resultaten. Met behulp van een zaklamp werd geïnventariseerd welke soorten op de zoetigheid waren afgekomen. Vooral de huismoeder, de piramidevlinder en de agaathvlinder lieten zich lokken. Ook de zwarte-c-uil was talrijk aanwezig op stroop.

Andere bijzonderheden die tijdens de Nachtvlinder-nacht werden gevonden, waren het karmozijnrood weeskind (omgeving Roermond) en het zwart weeskind (omgeving Gulpen). De zeldzame witte-l-uil werd relatief veel aangetroffen. In Limburg werd zelfs de zeldzame grijze herfstuil waargenomen. Omdat de Nationale Nachtvlinder-nacht dit jaar op 9 juli wordt gehouden, zullen er ditmaal minder najaarssoorten en meer zomersoorten aan te treffen zijn.